

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 92 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

כיצד בזמנינו רוב העולם אינו מקפיד

על מצוות כתיבת ספר תורה?

לאחר ברכת 'אשר קדשנו' ביקש הכהן שיאמרו 'כהנים' האם נחשב להפסק?

מעשה שהיה בביהמ"ד סטריקוב בב"ב, שכאשר עלה ש"ב האדמו"ר שליט"א לדוכן לישא כפים יחד עם שאר הכהנים שכחו הקהל לומר 'כהנים', ולאחר ברכת 'אשר קדשנו' קודם ברכת כהנים הורה האדמו"ר מעל הדוכן 'שאחד מן הקהל יאמר כהנים', ואכן כך היה וסיימו הכהנים את ברכתם, ויש לשאול מדוע אמירת האדמו"ר אינה נחשבת להפסק בין ברכת 'אשר קדשנו' לאמירת 'וברך'?

ושאלתי כן את רבינו מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א, והשיב שטוב עשה האדמו"ר ואי"ז הפסק, כיון שאמירת 'כהנים' היא צורך הברכה דבלא זה אין חיובם אלא מדרבנן כדכתיב 'אמור להם'.

ויש להסתפק מה יעשו הכהנים כאשר הם נמצאים במצב כזה שהקהל אינו אומר להם 'כהנים', ולכאור' עליהם לשתוק ולחכות עד שאחד מן הקהל יאמר להם כדי לא לבטל את המצוה דאורייתא של ברכת כהנים שמתקיימת רק באופן של "אמור להם", או שהכהנים יבקשו מפורשות מן הקהל לומר להם כפי המעשה הנ"ל.

ושמעתי מרבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א דבכל אופן עליהם לברך, ואף אם אמרו להם 'כהנים' באמצע ברכת כהנים אי"צ לחזור מתחילת הברכה אלא ממשיכים במקום שאוחזים, עכ"ד.

הבאר שבע (בקונטרס באמ"ח סי' ט"ז) הקשה קושיה גדולה כיצד העולם אינו מקפיד על קיום מצוות כתיבת ספר תורה וז"ל "ראיתי כי טוב להעיר על ענין יקר ערך, אשר מנעורי הייתי משתומם, ושאלתי לחכמים ואין מגיד לי, על מה סמכו העולם שאינם מקיימים מצות עשה המפורשת בתורה "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו, ואפילו רבנן קשישי דמדקדקי במעשייהו טובא לא ראיתי שנזהרו במצוה זו כי אם אחד מעיר ושנים ממשפחה".

והנה במהות מצוה זו חקרו האחרונים האם המצוה היא לכתוב ס"ת וכדכתיב 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת', או שהמצוה היא שיהא לו ס"ת כדי ללמוד בו וכדסיפא דקרא 'ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם'.

ונפק"מ מה שכתב המנ"ח (מצוה תרי"ג סק"י) דאם המצוה היא הכתיבה לחוד, א"כ בכל ימי חייו מוטל עליו רק פעם אחת לכתוב ס"ת, וזריזים מקדימים לקיים מצוה זו כשהם צעירים בימים, ואם ח"ו מת בלא שקיים את המצוה ביטל מצות עשה זו של כתיבת ס"ת.

אבל אי נימא שהמצוה היא שיהא לו ס"ת כדי ללמוד בו, א"כ תכף בהגיעו לכלל מצוות הוא מחוייב במצוה זו ובכל רגע ורגע שאין לו ס"ת הוא מבטל מצות עשה, ולא יועיל מה שיכתוב בהמשך כדי לתקן את העבר.

ותמה המנ"ח שלפ"ז נמצא שכל יהודי כשהוא מגיע לגיל בר מצוה ומתחייב במצוות הוא מתחייב גם במצוה זו של כתיבת ס"ת, ולא ראינו למי שנזהר בזה.

ועוד נפק"מ בכתב ס"ת ונתנו לאחרים או שנאבד ממנו, דאם המצוה היא הכתיבה הרי כתב, אבל אם המצוה היא שיהא לו ס"ת הרי אין לו.

מחלוקת הראשונים האם המצוה היא בכתיבה או שיהא לו ס"ת

וכתבו האחרונים שנחלקו בזה הרמב"ם והרא"ש, שמלשון הרמב"ם בכמה מקומות משמע שהמצוה היא בכתיבה, וכפי שכתב בהלכ' ס"ת (פ"ז ה"א) "מצוות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו... ואם כתבו בידו הרי הוא כאילו קיבלו מסיני ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו, ודייק המנ"ח (שם) דמהא שלא כתב הרמב"ם דכשאינו יודע לכתוב יקנה ס"ת מוכח שאינו יוצא יד"ח בקניית ס"ת משום שהמצוה היא בכתיבה ולא שיהא לו ס"ת.

אלא שמפורסמת שיטת הרא"ש שכתב (בהלכות קטנות הלכ' ס"ת סי' א') דדוקא בדורות הראשונים שהיו כותבים ס"ת ולומדים בו התקיימה המצוה בכתיבת ס"ת, אבל בדורות שלנו שאין לומדים מתוכו אלא רק קורין בו קריאת התורה, מתקיימת המצוה בקניית חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהם להגות בהם הוא ובניו, כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה כדכתיב "ולמדה את בני ישראל שימה בפהם" וע"י הגמרא והפירושים ידע פירוש המצוות והדינים על בוריים, ומוכח מדבריו שהמצוה אינה בכתיבה אלא בעצם הדבר שיש לו ס"ת כדי ללמוד בו, ולכך יכולה המצוה להתקיים בחומשים וגמרות.

והשר"ע (יור"ד סי' ע"ר ס"א) כתב דמצוות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ס"ת, ובסעיף ב' הביא את דברי הרא"ש דהאידינא מצוה לכתוב חומשי תורה ומשנה ופירושיהן.

מחלוקת הפוסקים בדעת הרא"ש האם בזמנינו רק בספרים מתקיימת המצוה

ונחלקו גדולי הפוסקים בדעת הרא"ש האם בזמנינו המצוה מתקיימת רק בספרים או שבא להוסיף שאף בספרים ניתן לקיים המצוה, דדעת המג"א הב"י והלבוש היא שהרא"ש רק בא להוסיף שבזמנינו אף בספרים ניתן לקיים את המצוה, אך הפרישה והש"ך שם (ס"ק ה') כתבו שכונתו היא דדוקא בימיהם שלמדו מס"ת בקלף התקיימה המצוה בכתיבת ס"ת, אבל בזמנינו שהלימוד הוא בגמרות וחומשים רק בהם מתקיימת המצוה.

וכבר כתב הגר"ש גאנצפריד זצ"ל בעל הקיצור שו"ע (בספר אפריון סוף פרשת וילך) שדברי הרא"ש שיש מ"ע בכתיבת גמרות וחומשים כבר מרומזים בפסוק "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" שרק 'עתה' כתבו לכם רק את השירה הזאת שהיא תורה שבכתב, אבל יבא זמן שמכח 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' יתירו לכתוב תורה שבע"פ ואז המצוה תתקיים בספרים.

כתיבת ס"ת בשותפות

והנה נחלקו הפוסקים האם ניתן לצאת יד"ח מצות כתיבת ס"ת בשותפות, והאריכו בזה באו"ש (הלכ' ס"ת פ"ז ה"א) ובשו"ת באר יצחק (יור"ד סי' י"ט) ובשו"ת בית אפרים (יור"ד סי' ס"ז) ובשו"ת בית הלוי (ח"א סי' ו').

ולכא' אם ניתן לצאת יד"ח מצות כתיבת ס"ת בשותפות, יש בזה לימוד זכות על העולם שאינם כותבים ס"ת, שהרי כולם שותפים בס"ת הנמצא בבית הכנסת, ואולם לכאורה יש לחלק בין שותפות לציבור, דבס"ת של שותפים שניהם יוצאים בו יד"ח כיון שלכל אחד מהם יש חלק בו, אבל ס"ת של ציבור אינו נמצא בבעלות פרטית של כל אחד ואחד אלא הוא בבעלות כללית של הציבור.

אלא שהרעק"א (ביור"ד סי' ע"ר ס"א) הביא בשם ספר 'תורת חיים' שאין לו לאדם להקדיש הס"ת לציבור אא"כ

כותב אחר לעצמו, דאם יקדיש הס"ת לציבור לא ייצא בזה יד"ח, שהרי הוא אינו שלו אלא של הקדש, והוכיח הרעק"א מדברי התורת חיים שבשותפות אין יוצאים יד"ח כתיבת ס"ת, דאי נימא שיוצאים יד"ח בשותפות מדוע כשמקדיש הס"ת לציבור לא יוצא בו יד"ח הרי גם המקדיש עצמו הוא חלק מהציבור?

וכבר תמה בשו"ת להורות נתן (ח"ג סי' ס"ז סק"ב) דיש לחלק טובא בין שותפות לציבור וכפי שכתבנו, אך מדברי הרעק"א מוכח שאין לחלק חילוק זה, ולכך אי נימא שיוצא יד"ח בשותפות אף בציבור יהא כן.

הראיה מדברי האור שמח

וכן מוכח מהאור שמח (שם) שנשאל ע"י ת"ח אחד דיש להוכיח שאין יוצאין יד"ח בשותפות משאלת הרא"ש והטור שתמהו מדוע העולם אינם מקיימים את המצוה של כתיבת ס"ת בזה"ז, ואי נימא שיוצאים בשותפות אין עיר שאין בה ס"ת, וכיון שהציבור שותף בו יוצאים הם בזה ידי חובתם, ולא דחה האר"ש את ראייתו מכח החילוק בין ציבור לשותפים, וע"כ דאף האר"ש לא ס"ל לחלק בין שותפות לציבור.

וכתב שם האור שמח לדחות את ראיית הת"ח הנ"ל, דאפי' אי נימא שיוצאים יד"ח בשותפות, אפ"ה אם בתוך השותפות נמצא מי שאינו ברי חיובא אף השאר לא יוצאים בזה יד"ח, ולכך כיון שגם נשים שאינם ברי חיובא מתנדבות בכתיבת ס"ת בציבור, נמצא שאף הם שותפים בס"ת ומשום כך אף שאר הציבור לא יוצא בזה יד"ח.

ראיה גדולה שיוצאים יד"ח כתיבת ס"ת בשותפות

ולכאורה יש להביא ראיה שמועיל כתיבת ס"ת בשותפות ואפי' אם חלק מהשותפים אינם ברי חיובא, שהרי שיטת הרא"ש היא שבזה"ז מקיימים המצוה בספרים, ונמצא שאפי' אם הוא קונה חומש אחד או גמרא אחת יוצא בזה יד"ח אפילו שאין בהם את כל התורה כולה, וא"כ למה יגרע ס"ת של שותפים הרי לכל אחד מהשותפים יש בו פרשה אחרת.

ואף אם חלק מן השותפים אינם ברי חיובא מה בכך וכי בספרים אם נתדבה אשה גמ' אחת זה מונע משאר התורמים לקיים את המצוה? אלא ודאי שדעת הרא"ש היא שאף בשותפות ניתן לקיים את המצוה וצ"ע.

(נכתב ע"י אחד השומעים)

למי יש ילקוט חכם

הרבנית זהבה לוינ ע"ה אשתו של רבי שמחה שלמה לוינ זצ"ל שימשה במשך שנים רבות כמחנכת בכיתה א'.

והנה ביום הראשון ללימודים הגיעו התלמידות הנרגשות בליווי אמותיהן לפתיחת שנת הלימודים, התלמידות הגיעו מצוידות בילקוטים חדשים, קלמרים מלאים ועיניים נוצצות...

אבל המחנכת שמה לב שישנן תלמידות שלא 'זכו' לקבל ילקוט חדש, אלא הם 'רשו' את ילקוטן מאחיותיהן הגדולות שהשתמשו בו בשנים עברו, והן הביטו בקנאה בתלמידות ה'מאשרות' שהתפארו בילקוטיהן החדשים...

המחנכת ע"ה החליטה לרומם את רוחן בחכמה אופיינית: היא שאלה בתחילה 'למי יש ילקוט חדש?' וכמובן שבנות רבות הצביעו בהתלהבות ובגאווה, ואז הוסיפה ושאלה: 'ולמי יש ילקוט חכם'?? הילדות השתקו, הן לא הבינו איך ילקוט יכול להיות 'חכם'...

והיא מיד הסבירה: למי יש ילקוט שכבר היה בכתה א' וכבר 'שמע' ו'למד' את השיעורים – ילקוט חכם! מי קיבלה כזה ילקוט מיוחד? למשמע הדברים התמלאו אותן בנות 'יורשות' בגאווה והניפו את אצבעותיהן בשמחה...

מדיני אמירת הסליחות

דיני אמירת סליחות

א. **מברכים** ברכות התורה קודם אמירת הסליחות אף המשכימים לסליחות קודם עלות השחר, משום דאין אומרים פסוקים אפילו דרך תחנונים קודם ברכת התורה, ואח"כ כשאומרים ברכות השחר אחר הסליחות מדלגים ברכות התורה (מ"ב סי' מ"ו סק"ז).

ב. **מי** שאיחר לבוא לסליחות יאמר עם הציבור הסליחה שהם אומרים עכשיו וישלים אח"כ מה שחיסר (כך נהג מרן הסטיפלר זצ"ל מובא בארחות רבינו ח"ב עמ' קס"ז אות י"א), ואולם כשמאריך בסליחות ולא גמר הסליחה והציבור כבר התחיל סליחה חדשה ימשיך הסליחה שבו הוא אוחז ולא צריך לדלג כדי לומר עם הציבור (הגר"ח קנייבסקי שליט"א).

ג. **יש** אומרים שאין לומר הקטע שבסליחות "מכניסי רחמים" שכל יחיד אומר לעצמו שאסור להתפלל למלאכים, אבל שאר הקטעים המכוונים למלאכים כמו "מדת הרחמים עלינו התגלגלי" שאומרים עם הציבור אפשר לומר דהקב"ה אינו מואס בתפילת רבים (שו"ת חת"ס או"ח סי' קס"ו בשם המהר"ל מפראג, ויש אומרים שאף הקטעים הנאמרים בציבור אין לכוונם למלאכים, הגר"א).

סליחות במוצש"ק

ד. **נתפשט** המנהג לומר סליחות של יום א' במוצאי שבת אחר חצות הלילה, והטעם דיש ענין לילך מחיל אל חיל מקדושת שבת לאמירת סליחות, ועוד שהוא מתאים לסליחות ביום א' שאומרים בו "במוצאי מנוחה" וכן "בזעקם בעוד ליל" וכן "רצה עתירתם בעומדם לפניך בלילות" (שו"ת בית אביי ח"ה סני"ב). והאומרים סליחות של יום א' בבוקר יאמרו "במוצאי מנוחה קידמוך תחילה" ולא "קידמוך" וכן לא יאמרו "בזעקם בעוד ליל" שלא יהא כדובר שקרים לפני המקום (ערוה"ש סי' תקפ"א ס"ד). ואם התחילו לומר סליחות בעוד לילה ועד שהגיעו לפזמונים אלו נעשה יום אפשר לומר פזמונים אלו (מטה אברהם שם סי"א ואלף למטה ס"ק י"ט).

ה. **כשאומרים** הסליחות במוצאי שבת יש לזכור לאכול סעודת מלוה מלכה לפני הסליחות שכן יש לאוכלה קודם חצות, וכן מטעם דתדיר ושאינו תדיר קודם.

ו. **יש** שמחליפין במוצאי שבת בגדי שבת לבגדי חול לפני הסליחות (הגר"ח קנייבסקי שליט"א) ואולם יש נוהגים לאומרם בבגדי שבת, ונהרא נהרא ופשטיה.

אמירת סליחות ביחידות

ז. **מי** שנמצא במקום שאין שם מנין לסליחות יאמר הסליחות ביחידות (רמ"א סי' תקס"ה ס"ה ומ"ב סק"ג) אבל לא יאמר י"ג מידות, ומ"מ ראוי לאמרם כקורא בתורה בניגון וטעמים (שו"ע שם ומ"ב שם סק"א ובסי' תקפ"א סק"ד), ואולם אשה שאינה רגילה בניגון וטעמים תדלג קטעים אלו (הגר"ש אלישיב זצ"ל), וכן ידלג את הבקשות שהם בלשון ארמית כגון מחי ומסי וכו' ומרן דבשמיא וכו' והטעם שהמלאכים מעבירים את תפילת היחיד והם אינם מבינים לשון ארמי, משא"כ במנין שהשכינה שורה א"צ סיוע המלאכים לתפילה (מ"ב סי' תקפ"א סק"ד).

ח. **אם** התחילו את הסליחות במנין ובאמצע יצאו מקצתן רשאים לומר קדיש בגמר הסליחות (פמ"ג תקפ"א סק"ו), ומכל מקום עיון גדול הוא לעזב את ביהכ"נ כשיש מנין מצומצם ועליהם נאמר "ועזבי ה' יכלוי" ר"ל (שו"ע נ"ה ס"ב).

י"ג מידות

ט. **צריך** להרים קולו באמירת י"ג מידות וכדאיתא בפרקי דר"א שאמר משה רבינו ע"ה בקול גדול.

י. **מנהג** יפה ונכון שימנה הי"ג מידות באצבעותיו ויש בזה תועלת גדולה למחשבה ולכוונה (בן איש חי כי תשא אות ד).

יא. **אם** אומר י"ג מידות עם הציבור והם ממהרים לסיים ימשיך ויאמרם במתינות כהרגלו דכיון שהתחיל עם הציבור נחשב כאומרם בציבור וכמו בשמו"ע שדי בהתחיל עם הציבור (בן איש חי שם וחשוקי חמד ר"ה עמ' ק"צ).

יב. **מי** שמתפלל במתינות ואינו מספיק לגמור כל פרק בסליחות עם הציבור יפסיק באמצע לומר י"ג מידות ואח"כ ימשיך מהמקום שהפסיק (שלמי מועד עמ' כ"ד) ויפסיק מאז שהציבור מתחיל "אל מלך יושב" (הגר"ח קנייבסקי שליט"א).

יג. **מי** שלא סיים לומר וידוי כשהציבור מתחילים לומר י"ג מידות יפסיק, שהרי מותר להפסיק באמצע הוידוי לצורך מצוה ואמירת י"ג מידות הוא דבר שבקדושה ממש (שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' י"ב אות א' וה"ט סי' כ"ד אות ב').

יד. **אותם** הלומדים בביהכנ"ס בשעה שהציבור אומרים י"ג מידות אף שמעיקר הדין אינם צריכים להפסיק, מכל מקום מנהג העולם להפסיק ולומר עמהם, וטעם המנהג הוא להטיב עם הציבור שלפי ריבוי האומרים מתעוררים יותר רחמים מהקב"ה, ואולם כשלומדים תורה ברבים אין להפסיק (שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' פ"ט).